

В.І. Тютюгін,
в.о. завідуючого кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, професор, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді України

О.В. Євдокімова,
старший викладач кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук

S u m m a r y
The article considers the problem of applying additional punishments in alternative and cumulative sanctions of the Criminal Code of Ukraine. Based on the analysis of court practice, language rules and modalities of legislative techniques, the conclusion has been made on a proper order of tacking additional punishments to the basic ones in these sanctions

Особливості застосування додаткових покарань у кумулятивних санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України

Кримінально-правові санкції, визначаючи вид і розмір потенційно можливого покарання, значно сприяють протидії злочинності. Для забезпечення високої ефективності кримінально-правового впливу важливе значення має не тільки обґрунтованість та взаємоузгодженість санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України (далі — КК), а й правильне їх застосування.

Труднощі у застосуванні додаткових покарань виникають саме в альтернативно-кумулятивних санкціях з додатковим покаранням як обов'язковим до призначення, так і факультативним, що зумовлено нечітким визначенням у питанні — до якого саме з кількох видів основного покарання приєднується додаткове?

Питання, що стосуються побудови, класифікації та застосування санкцій у кримінальному праві, були предметом наукових досліджень в працях М.І. Бажанова, Я.М. Брайніна, Є.В. Благова, О.В. Васильєвського, І.О. Зінченко, О.О. Книженко, І.Я. Козаченка, А.П. Козлова, Л.Л. Круглікова, О.Е. Лейста, А.А. Музики, Ю.А. Пономаренка, Ю.В. Філея та ін. Проте й досі залишається чимало невирішених проблем, які потребують уваги науковців. Зокрема, це визначення порядку (правил) призначення додаткових покарань у кумулятивних санкціях, а саме можливості (допустимості) чи, навпаки, неприпустимості їх приєднання до основного покарання, зазначеного у відповідній санкції статті Особливої частини КК.

В юридичній літературі під **кумулятивними** розуміють такі санкції, що передбачають як основний, так і додатковий вид покарання (останній може бути як обов'язковим, так і факультативним)¹. Загальна кількість таких санкцій у чинному КК станом на 1 січня 2012 р. становила 224. Їх системний аналіз свідчить, що вид і розмір додаткового покарання зазначені разом із: а) одним видом основного покарання (таких санкцій 121, наприклад, санкції ч. 2 ст. 187, ч. 4 ст. 191 КК); б) кількома видами альтернативних основних покарань (загальна їх кількість 103, наприклад, ч. 1 ст. 191, ч. 1 ст. 210 КК).

Як бачимо, приблизно половина кумулятивних санкцій чинного КК є альтернативними (альтернативно-кумулятивними), оскільки передбачають разом із альтернативними основними покараннями

¹ Див.: Кримінальне право України. Заг. частина: Підручник / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. — К., 2004. — 328 с. — С. 21.

ще й додаткове чи кілька його видів: як факультативних, так і обов'язкових до призначення.

Труднощі у застосуванні додаткових покарань виникають саме в альтернативно-кумулятивних санкціях з додатковим (-ими) покаранням (-ями) як обов'язковим (-ими) до призначення, так і факультативним (-ими), що зумовлено нечітким визначенням у питанні — до якого саме з кількох видів основного покарання приєднується додаткове?

Аналіз судової практики свідчить, що суди не завжди однаково признають додаткові покарання, передбачені в альтернативно-кумулятивних санкціях, за подібні суспільно небезпечні діяння

Якщо санкція передбачає лише одне основне покарання, питання — до якого саме основного покарання приєднується зазначене в санкції додаткове чи кілька його видів, — не виникає, оскільки воно врегульоване законом.

Аналіз судової практики свідчить, що суди не завжди однаково признають додаткові покарання, передбачені в альтернативно-кумулятивних санкціях, за подібні суспільно небезпечні діяння.

Наприклад, службове підроблення за санкцією ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р. каралося «штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Отже, в цій санкції разом з основними покараннями було передбачене ще й додаткове, що розміщувалось після переліку альтернативних основних без будь-яких знаків пунктуації перед ним. Враховуючи таку конструкцію санкції ч. 1 ст. 366 КК, виникає питання: додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю приєднується до будь-якого основного покарання, передбаченого в цій санкції — як до штрафу, так і до обмеження волі? — чи виключно до обмеження волі?

Як свідчить практика призначення покарання за ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р., суди по-різному застосовували цю кримінально-правову санкцію. Так, можна виділити три варіанти.

Перший полягає у тому, що суди приєднували додаткове покарання до будь-якого з передбачених у санкції ч. 1 ст. 366 КК основних покарань як до штрафу, так і до обмеження волі.

Наприклад, Носівський районний суд Чернігівської області вироком від 2 вересня 2008 р. признав покарання за ч. 1 ст. 366 КК у виді штрафу в розмірі 550 грн з позбавленням засудженого права займатись підприємницькою діяльністю строком на один рік².

Другий варіант застосування санкції ч. 1 ст. 366 КК зводився до того, що суди, признаючи основним видом покарання штраф, не застосовували додаткове покарання, посилаючись при цьому на ст. 69 КК.

Так, Чечельницький районний суд Вінницької області вироком від 30 червня 2009 р., застосовуючи ст. 69 КК, признав лише основне покарання у виді штрафу в розмірі 700 грн³. Суд відмовив у призначенні додаткового покарання не тому, що конструкція санкції ч. 1 ст. 366 КК не дозволяє його застосувати, а на підставі ст. 69 КК.

Цей варіант застосування санкції ч. 1 ст. 366 КК за змістом збігається з першим, оскільки суд виходив з того, що зазначене в санкції додаткове покарання може бути приєднане до будь-якого з основних.

І, нарешті, згідно з третім варіантом застосування зазначеної санкції додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю не застосовувалось, якщо основним видом покарання суд признавав штраф.

Так, Смілянський міськрайонний суд Черкаської області вироком від 20 жовтня 2008 р. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК, признав покарання у виді штрафу в розмірі 510 грн без приєднання обов'язкового в санкції додаткового покарання⁴.

Таке неоднакове застосування судами додаткових покарань за одними й тими альтернативно-кумулятивними санкціями щодо подібних суспільно небезпечних діянь було не раз підставою для розгляду справ у порядку касаційного провадження, але за результатами розгляду суди приймали різні рішення.

Так, ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 31 березня 2011 р. у справі № 5-209км11 щодо Ш., засудженого за ч. 1 ст. 366 КК, виключено з вироку призначене додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади.

² Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3038243>

³ Див.: Там само. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5836656>

⁴ Див.: Там само. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4360353>

Суд, ухвалюючи таке рішення, виходив з того, що «відповідно до вимог ч. 4 ст. 52 КК за один злочин може бути призначено лише одне покарання, передбачене в санкції статті Особливої частини КК. До основного покарання може бути приєднано одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених КК. Санкцією ч. 1 ст. 366 КК передбачено два види покарань: або штраф, або обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Отже рішення суду про призначення Ш. додаткового покарання суперечить вимогам ч. 4 ст. 52 КК і підлягає виключенню з вироку»⁵.

Ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2011 р. у справі №5-1042км11 щодо В. визнано законним застосування до засудженої за ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р. штрафу в розмірі 700 грн та додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади. Суд, ухвалюючи таке рішення, виходив з того, що додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може бути призначене за санкцією ч. 1 ст. 366 КК «... як до штрафу, так і до обмеження волі, бо будь-яких обмежень для застосування додаткового покарання у цьому законі та в цілому в КК не передбачено»⁶.

На підставі неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень, заступник Генерального прокурора України, керуючись статтями 400¹², 400¹³ та 400²² Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), звернувся із заявою про скасування ухвали колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2011 р. у справі №5-1042км11. На обґрунтування вимог зазначив, що санкцією ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р. передбачені два види покарань: штраф або обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Верховний Суд України визнав доводи, наведені у заяві, обґрунтованими⁷. Отже, у ч. 1 ст. 366 КК застосування додаткового покарання до основного у виді штрафу законом не передбачено, а тому його застосування суперечить вимогам кримінального закону.

Одним із прийомів тлумачення положень кримінального закону, і санкцій статей Особливої частини КК у тому числі, є граматичне (філологічне) тлумачення, сутність якого полягає у з'ясуванні дійсного змісту юридичної норми шляхом етимологічного, семантичного, лексичного та синтаксичного аналізу тексту: з'ясування значення слів, термінів, понять, що містяться в тексті закону, і тих знаків пунктуації, що у ньому вживаються

Тенденція неоднакового застосування судами додаткових покарань за подібні суспільно небезпечні діяння мала місце не тільки при застосуванні санкції ч. 1 ст. 366 КК у редакції від 5 квітня 2001 р., вона є і сьогодні та стосується й інших альтернативно-кумулятивних санкцій.

Ситуація, що склалася в судовій практиці, вимагає від кримінально-правової науки вироблення загальних, єдиних для всіх правил застосування додаткових покарань в альтернативно-кумулятивних санкціях на підставі відповідного їх витлумачення.

Тлумачення закону — всебічне розкриття його змісту з метою точного використання його приписів — є важливим елементом правозастосування. Закон як продукт законодавчої діяльності стає відкритим до пізнання і реалізації тільки тоді, коли набуває вираження засобами мови. З'ясування його змісту розпочинається з прочитання й аналізу тексту правових норм.

Одним із прийомів тлумачення положень кримінального закону, і санкцій статей Особливої частини КК у тому числі, є **граматичне (філологічне)** тлумачення, сутність якого полягає у з'ясуванні дійсного змісту юридичної норми шляхом етимологічного, семантичного, лексичного та синтаксичного аналізу тексту: з'ясування значення слів, термінів, понять, що містяться в тексті закону, і тих знаків пунктуації, що у ньому вживаються.

Пунктуація — це система розділових знаків і правил їх застосування для відображення на письмі смислової й інтонаційно-граматичної членованості мовлення⁸. Розділових знаків

⁵ Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14616377>

⁶ Див.: Там само. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15724315>

⁷ Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19848651>

⁸ Див.: Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. — Донецьк, 2011. — 992 с. — С. 742.

в українській мові небагато — крапка, кома та ін., — і вони мають велике значення. Жоден зв'язний текст не обходиться без них, у тому числі і текст кримінального закону.

У деяких випадках розділові знаки є основним або єдиним засобом виявлення смислових відношень у письмовому тексті, які не можуть бути виражені за допомогою граматичних і лексичних засобів

Розділові знаки поділяють речення на формально значущі частини залежно від його граматичної конструкції та смислового навантаження. Вони становлять фундамент пунктуації, поза ними мова втрачає свою цілісність та значення. Наприклад, один і той самий текст, переданий за допомогою різного пунктуаційного оформлення, може різнитися за змістом.

У деяких випадках розділові знаки є основним або єдиним засобом виявлення смислових відношень у письмовому тексті, які не можуть бути виражені за допомогою граматичних і лексичних засобів. Утворюючи разом із буквами загальну графічну систему мови, розділові знаки виконують у ній особливі функції. Пунктуація в слов'янських мовах будується значною мірою на синтаксичній основі. Проте це не означає, що вона відображає синтаксичну структуру речення, підкоряється їй: остання, у свою чергу, обумовлена сенсом висловлення, тому вихідним моментом для побудови речення та для вибору розділових знаків є **смислова сторона мовлення**.⁹

Використання розділових знаків, у тому числі коми, на нашу думку, — один із прийомів законодавчої техніки, яким користується законодавець. Застосування цього прийому у законотворчості та особливостей конструкцій альтернативно-кумулятивних санкцій мало місце ще в одному з перших науково-практичних коментарів до КК 2001 р.

З огляду на прийоми законодавчої техніки, у тому числі використання розділових знаків, що застосовуються при побудові альтернативно-кумулятивних санкцій, в чинному КК можна виділити **три різновиди альтернативно-кумулятивних санкцій**, які відрізняються між собою порядком розміщення у їх тексті саме знаків пунктуації¹⁰:

⁹ Див.: Сухомилин В. В. Пунктуаційні знаки як виразники суб'єктивної модальності // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. — Луцьк, 2009. — № 5. — С. 65—70.

¹⁰ Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К., 2003. — 1196 с. — С. 224—225.

1) санкції, в яких додаткове покарання розташоване після переліку усіх альтернативних основних покарань і перед додатковим поставлений такий розділовий знак пунктуації, як кома (кількість таких санкцій у КК становить переважну більшість, їх 98 — це, зокрема, ч. 2 ст. 115, ст. 132, частини 1, 3 ст. 143, частини 1—8, 10—12 ст. 158, частини 1—3 ст. 191, ст. 237 КК);

2) санкції, в яких додаткове покарання розташоване після переліку усіх альтернативних основних покарань, але перед додатковим такий розділовий знак пунктуації, як кома, не поставлений (кількість таких санкцій у чинному КК станом на 1 січня 2012 р. становила чотири — це ч. 1 ст. 131, ч. 2 ст. 143, ч. 2 ст. 258², ст. 363 КК);

3) санкції, в яких додаткове покарання розташоване між кількома альтернативними основними покараннями, тобто в середині тексту таких санкцій (така санкція в КК лише одна — ч. 1 ст. 139 КК).

Наявність коми або її відсутність має певне юридичне значення, оскільки цей розділовий знак використовується як прийом законодавчої техніки

Проаналізуємо у кожній групі санкцій структуру (будову) речення — порядок розміщення частин тексту — і використання засобів зв'язку між ними.

1. У тексті санкцій, в яких основні покарання відділяються від додаткового комою, згідно з українським правописом цей розділовий знак не ставиться. Але, на нашу думку, його використання законодавцем у переважній більшості санкцій статей Особливої частини КК (98 санкцій із 103) не може бути оцінене як звичайна синтаксична помилка, як на цьому наголошує М.І. Хавронюк¹¹.

Наявність коми або її відсутність має певне юридичне значення, оскільки цей розділовий знак використовується як прийом законодавчої техніки.

Доказом цього є те, що в санкціях різних частин однієї і тієї ж статті Особливої частини КК законодавець використовує різне пунктуаційне оформлення: так, у санкції ч. 2 ст. 143 КК після переліку основних покарань перед додатковим комою відсутня, а в частинах 1 та 3 тієї ж статті — вона наявна.

Підтверджує це і будова санкцій статей Особливої частини КК, в яких закріплена

¹¹ Див.: Хавронюк М.І. Дещо про значення коми для народного господарства. — <http://www.zakonoproekt.org.ua/deshho-pro-znachennya-komi-dlya-narodnogho-ghospodarstva.aspx>

спеціальна конфіскація майна (наприклад, ч. 1 ст. 176, ч. 1 ст. 244 КК). Відповідно до ст. 81 чинного КПК спеціальна конфіскація майна застосовується незалежно від виду призначеного судом покарання. Таким чином, наявність коми між основними покараннями та спеціальною конфіскацією майна у кримінально-правових санкціях якраз і підкреслює, що спеціальна конфіскація застосовується незалежно від призначеного судом виду основного покарання.

Текст закону має бути точним, чітким, стислим і написаним так, аби його зміст був зрозумілим, а конструкції речень — простими й негроміздкими. Досягти цього можна, дотримуючись норм української літературної мови

Отже, використання в альтернативно-кумулятивних санкціях такого розділового знаку, як кома, має певне юридичне значення, оскільки від його наявності у таких санкціях суттєво залежатиме порядок застосування додаткових покарань, можливість його (їх) приєднання до основного.

Безумовно, не можна не погодитися із А.Ф. Ткачуком, що слід уникати законодавчих конструкцій, за яких зміст тексту норми стає залежним від пунктуаційних знаків, оскільки від друкарської помилки не застрахований ніхто¹². Водночас, слід ураховувати, що текст закону має бути точним, чітким, стислим і написаним так, аби його зміст був зрозумілим, а конструкції речень — простими й негроміздкими. Досягти цього можна, дотримуючись норм української літературної мови.

Зокрема, у правилах пунктуації визначено, що кома в письмових текстах ставиться між частинами безсполучникового складного речення тоді, коли вони виражають одночасність, сумісність або послідовність дій і тісно пов'язані між собою своїм змістом¹³.

Беручи до уваги синтаксичну структуру речення, наявність коми у тексті санкцій **першого різновиду** дозволяє поділити їх текст на **дві частини**: а) у першій йде мова про можливість вибору одного або іншого виду основного покарання; б) у другій — про можливість (чи обов'язковість) приєднання до основного покарання ще й додаткового.

У першій частині тексту таких санкцій між видами основного покарання міститься службова

частина мови **сполучник «або»**, що слугує для поєднання між собою однорідних членів речення або речень¹⁴. Згідно з правилами української мови сполучник «або» ставиться між однорідними, рівноправними частинами речення, коли потрібно підкреслити їх роздільність, чергування, альтернативність або взаємовиключення¹⁵. Таким чином, за допомогою цього сполучника законодавець перераховує альтернативні основні покарання, підкреслюючи, що при призначенні покарання може бути застосоване лише одне.

У другій частині тексту санкцій, що розглядаються, йде мова про можливість (чи обов'язковість) застосування ще одного виду покарання, а саме — додаткового. Але друга частина тексту санкції поєднана з першою її частиною **прийменником «з» («із»)**, функціональна роль якого — виразити підрядні зв'язки між словами в реченні. Це означає, що друга частина санкції неоднорідна з першою, але нерозривно з нею пов'язана. Можна зробити висновок, що зазначені в санкції альтернативні основні покарання не є однорідними та альтернативними до передбаченого в санкції додаткового покарання. Наявність прийменника «з» («із») визначає неможливість призначення додаткового покарання без застосування основного, оскільки перше не призначається судом самостійно, а лише приєднується на додаток до останнього відповідно до ч. 4 ст. 52 КК.

Наявність коми у тексті санкції свідчить про існування синтаксичного розриву між двома частинами тексту, а саме між приписами щодо застосування основних та додаткового покарань

Зазначимо, що згідно з правилами пунктуації кома — це поліфункціональний розділовий знак, що одночасно виконує дві функції: а) **виокремлює** межі окремих структурних частин речення; б) **поєднує** складові частини речення. Наявність коми вказує на розрив синтаксичних зв'язків, а її відсутність — на взаємозв'язок. Тобто, якщо є кома → «не пов'язано» (немає коми → «пов'язано») ¹⁶.

Наявність коми у тексті санкції свідчить про існування синтаксичного розриву між двома частинами тексту, а саме між приписами щодо застосування основних та додаткового покарань.

¹² Див.: Ткачук А.Ф. Законодавча техніка: практичний посібник. /А.Ткачук за участю А.Шуліми. — К., 2002. — 80 с. — С. 41.

¹³ Див.: Загнітко А.П. Знач. праця. — С. 742.

¹⁴ Ющук І.П. Українська мова. — К., 2004. — 640 с. — С. 426.

¹⁵ Там само. — С. 535.

¹⁶ Див.: Федчик В.А. Функціональна парадигма пунктуації усередині речення-фрази. — http://www.rusnauka.com/15.PNR_2007/Philologia/21842.doc.htm

Друга частина санкції, в якій йде мова про призначення додаткового покарання, завдяки саме наявності коми перед ним набуває ознак відносно самостійного елемента речення, який, однак, не пориває семантичного і структурного зв'язку з першою частиною тексту санкції, а, навпаки, нерозривно з нею пов'язаний.

Оскільки у першій частині тексту передбачено кілька основних покарань, то друга частина тексту стосується кожного з них, а не тільки одного. Наявність коми означає, що додаткове покарання може бути приєднане до будь-якого із зазначених у санкції основних.

Таким чином, в альтернативно-кумулятивних санкціях, в яких додаткове покарання розташоване після переліку альтернативних основних покарань і перед ним поставлений такий розділовий знак, як кома, **додаткове покарання може бути приєднане до будь-якого з основних.**

За відсутності у тексті альтернативно-кумулятивної санкції між видами основного покарання і додаткового такого розділового знаку, як кома, синтаксичний розрив збігається з місцем розташування сполучника «або», що позначається на сегментації тексту цих санкцій і змісті структурних елементів

Так, в санкції ч. 2 ст. 115 КК конфіскація майна розташована після переліку основних покарань (позбавлення волі та довічного позбавлення волі), а перед додатковим поставлений такий розділовий знак, як кома. Наявність цього знаку пунктуації дозволяє стверджувати, що конфіскація майна може застосовуватися не тільки при призначенні покарання у виді довічного позбавлення волі, а й при застосуванні іншого виду основного покарання — позбавлення волі на певний строк.

У санкції ч. 2 ст. 191 КК додаткове покарання у виді позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю від альтернативних основних — обмеження та позбавлення волі — виокремлюється таким розділовим знаком, як кома. А тому це додаткове покарання може бути приєднане до будь-якого з основних покарань, зазначених у санкції ч. 2 ст. 191 КК.

2. Альтернативно-кумулятивних санкцій, в яких відсутня кома між альтернативними основними покараннями та додатковим, як вже зазначалося, в чинному КК станом на 1 січня 2012 р. було чотири (ч. 1 ст. 131, ч. 2 ст. 143, ч. 2 ст. 258², ст. 363 КК).

У тексті цих санкцій між видами основного покарання поставлений **сполучник «або», який**

за своїм функціональним значенням з'єднує два однорідні члени речення і водночас виступає з розділовим значенням. Згідно з правилами українського синтаксису, якщо два однорідні члени речення з'єднані одиничним сполучником «або», то між ними кома не ставиться¹⁷.

Таким чином, за відсутності у тексті альтернативно-кумулятивної санкції між видами основного покарання і додатковим такого розділового знаку, як кома, синтаксичний розрив збігається з місцем розташування сполучника «або», що позначається на сегментації тексту цих санкцій і змісті структурних елементів.

У санкціях даного виду розчленування тексту на частини потрібно проводити за місцем розміщення цього сполучника. У першій частині санкцій називається основне (-і) покарання, у другій йде мова про основне і додаткове покарання.

Можна зробити висновок, що у цьому випадку основне (-і) покарання, передбачене (-і) в санкції, потрібно розглядати (тлумачити) як однорідне (-і), альтернативне (-і) покарання іншому основному, наявному в цій санкції, але вже поєднаному (у сполученні) із додатковим. У таких випадках додаткове покарання може бути приєднане лише до одного з кількох основних, а саме до того, за яким воно розташоване. При призначенні іншого виду основного покарання, передбаченого в санкції, приєднання до нього додаткового виключено.

Таку правову позицію висловив Верховний Суд України у справі № 5-19кп11, зазначивши у постанові від 28 листопада 2011 р., що у таких випадках «за граматичним способом тлумачення, розташування в тексті санкції розділового сполучника «або» є місцем синтаксичного розриву тексту, і тому один із видів основного покарання, передбачений в санкції, належить розглядати як альтернативний вид покарання іншому, зазначеному в цій же санкції виду основного покарання, але вже в поєднанні з додатковим покаранням»¹⁸.

Наприклад, при застосуванні ч. 2 ст. 258² КК, санкція якої передбачає обмеження волі на строк до чотирьох років або позбавлення волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною

¹⁷ Ющук І. П. Знач. праця. — С. 536.

¹⁸ Див.: Єдиний державний реєстр судових рішень. — <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19848651>

діяльністю на строк до трьох років, суд може приєднати додаткове покарання лише до основного у виді позбавлення волі. Якщо суд признає покарання у виді обмеження волі, то додаткове покарання не застосовується.

Порядок розташування у тексті альтернативно-кумулятивних санкцій статей Особливої частини КК додаткових покарань, а також використання розділових знаків, зокрема коми, слід розглядати як прийоми законодавчої техніки

3. Що стосується альтернативно-кумулятивних санкцій, у тексті яких додаткове покарання зазначене між кількома основними покараннями, враховуючи раніше наведені правила української мови, можна зробити наступний висновок: у таких санкціях додаткове покарання судом може приєднуватися лише до того основного, що розташоване безпосередньо перед ним. Оскільки після додаткового покарання у тексті санкції стоїть розділовий сполучник «або», за яким розміщені інші альтернативні основні покарання, вони є однопорядковими, однорідними основному покаранню, поєднаному із додатковим. При застосуванні тих основних покарань, що зазначені в тексті санкції після додаткового, останнє не може бути призначене.

Так, у санкції ч. 1 ст. 139 КК додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю розташоване після штрафу, але перед громадськими та виправними роботами. Якщо за цей злочин

суд признає основне покарання у виді штрафу, то до нього має бути приєднане додаткове. Якщо суд обирає основне покарання у виді громадських чи виправних робіт, то додаткове не застосовується.

З огляду на зазначене вище слід зважено підходити до будови (структури) речень і словосполучень, використання знаків пунктуації в альтернативно-кумулятивних санкціях для уникнення проблем при їх застосуванні під час призначення покарання.

На нашу думку, порядок розташування у тексті альтернативно-кумулятивних санкцій статей Особливої частини КК додаткових покарань, а також використання розділових знаків, зокрема коми, слід розглядати як прийоми законодавчої техніки. Саме тому, якщо в цих санкціях кома передує додатковим покаранням, вона **виокремлює** останні від альтернативних основних. Тим самим законодавець указує на те, що додаткове покарання приєднується **до будь-якого** з передбачених (перерахованих) у такій санкції основних покарань.

У санкціях, в яких додаткове покарання **не виокремлюється** таким розділовим знаком, як кома, від основного, розташованого перед ним, воно може бути приєднане судом **тільки до того основного, за яким безпосередньо розміщується (передбачене)**. Щодо інших основних покарань, зазначених у таких альтернативних санкціях, то додаткове до них не може бути застосоване.

ТРИВАЄ ПЕРЕДПЛАТА

В офіційному науково-практичному виданні публікуються добірки витягів із судових рішень в адміністративних, господарських, кримінальних, цивільних справах, науково-практичні коментарі чинного законодавства, аналіз судової статистики та узагальнення судової практики, матеріали на допомогу судді щодо вирішення складних питань здійснення судочинства, практика Європейського суду з прав людини, дискусійні статті щодо проблем судово-правової реформи і правотворчості.

Передплату можна оформити протягом року в усіх поштових відділеннях України.

Передплатний індекс — 40358